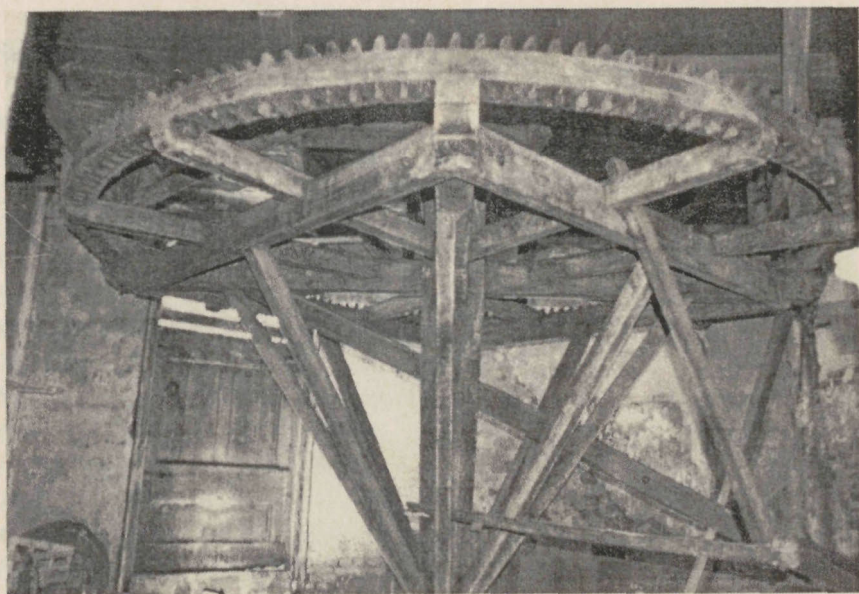

De Marke

Oude berichten over Beekbergen, Brummen,
Eerbeek, Hall, Hoenderloo, Klarenbeek, Loenen,
Ugchelen

Oktober 2003

1133-316

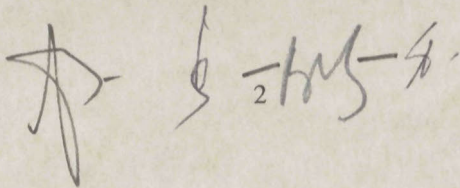

Foto omslag

Dit is een afbeelding van een KROONRAD, zoals dat vroeger op enkele grote boerderijen functioneerde, als primitieve vorm van mechanisatie. Op pag. 47 een artikel over dit oude apparaat

Orgaan van de Oudheidkundige Vereniging De Marke, met als werkgebied Beekbergen, Brummen, Eerbeek, Hall, Hoenderloo, Klarenbeek, Loenen, Ugchelen

27^e jaargang, maart 2003

Redacteur: Piet Willemsens, Stationsweg 6,
6971 BX Brummen. 0575-562 571
E-mail: Piet.Willemsens@12move.nl

Samenstelling van het bestuur

H.W.van Harreveld; Tuinstraat 59,
6971 BH Brummen, *voorzitter*; . 0575-561 005
C.C.Uenk-Dirksen, Ringlaan 46, 6961 KL Eerbeek;
0313-652 553; *secretaris*
J.Zengerink, Rhienderensestraat 53
6964 BH Hall; 0313-651 960; *penningmeester*
W.T.M.Klomp, Langschoten 71
7371 EP Loenen; 055-505 2276; *bibliothecaris*
M.van Zadelhoff-Ruumpol, Loenenseweg 150
6961 HL Eerbeek; 0313-651 724
J.R.B.W.Krepel, Vijverweg 2
7382 BV Klarenbeek; 055-301 1330
A.van Bodegom, Wilhelminastraat 12
6971 AK; Brummen; 0575-561 323

Inhoudsopgave

Pag.

- Ter inleiding: Afscheid van secretaris Rein de Vries	5
- De nieuwe secretaris stelt zich voor: Clara Uenk	6
- Verslag excursie De Cannenburch - <i>Wietse Venema</i>	8
- Landelijk befaamd, Willem de Mérode, dichter in Eerbeek - <i>Piet Willemsens</i>	9
- Een op het nippertje gered archief - <i>Corrie de Kool</i>	17
- Woelige excursie naar slot Loevestein - <i>PW</i>	20
- Langdurige verdeling van de Loenermark - <i>Jan Ruumpol</i>	22
- Kromhout, het veelvuldige misverstand - <i>Arie van Bodegom</i>	25
- Over 20 jaar geen oude boerderij meer over - <i>AvB</i>	27
- Historie van een koepeltje - <i>PW</i>	28
- De Engelse bevrijders van Eerbeek en Loenen - <i>Henk Witteveen</i>	30
- Een spelletje met oude woorden - <i>Corrie de Kool</i>	39
- Bentheimer palen als afscheiding van grootheerlijkheid Het Loo - <i>Martien Kobussen</i>	42
- Discussie over de boerderijnaam "Geseker" - <i>Gerrit Schutten</i>	45
- Paard zette een kroonrad in werking - <i>PW</i>	47

Ter inleiding

Net voor het ter perse gaan van dit blad, op 8 oktober, vond in Concordia Brummen nog een ledenvergadering van De Marke plaats, met een boeiende lezing over de boerderijbouw in de loop der eeuwen.

Hieraan vooraf ging een belangrijk "huishoudelijk gedeelte", want een nieuwe secretaris werd gekozen (Clara Uenk, zie haar c.v. op pag. 6), en de aftredende secretaris, Rein de Vries, werd uitbundig uitgeluid.

Heel terecht, want deze functionaris heeft bijna zestien jaar de vereniging heel trouw en capabel gediend. In zijn dankspeech wees voorzitter Henk van Harreveld erop dat De Marke verre van een "duiventil" is, de bestuursleden blijven behoorlijk hun tijd uitzitten. Zo ook Rein de Vries, die nog best een aantal jaren had kunnen aanblijven, ware het niet dat hij – na vele jaren weduwnaarschap – een nieuwe levensgezellin heeft gevonden en binnenkort van Eerbeek naar Doetinchem gaat verhuizen. In de afgelopen jaren heeft Rein – in zijn vroeger beroep bouwkundig ingenieur bij de gemeente Zutphen – bij onze vereniging een breed pakket werkzaamheden op hoogstaande manier verricht. Fijn, dat er op deze afscheidsbijeenkomst zo veel leden aanwezig zijn. Spreker zocht een markant woord om de aftredende secretaris te karakteriseren; *boegbeeld* van de vereniging komt er dicht bij. In ieder geval een man op de *brug*, waar je altijd op kon terugvallen, het kompas en het *zenuwcentrum* van de club. Namens alle leden onze grote dank hiervoor. Twee passende geschenken werden overhandigd; vriendin Ans nam het boek in ontvangst, Rein de fraaie tuinlamp..

Nog eenmaal nam Rein de Vries (1936), die voorheen ook menigmaal invallend voorzitter was, het woord. Hij wist nog precies de dag waarop hij als secretaris werd gekozen: 19 april 1988, in een vergadering te Eerbeek. Hij deed de blijde mededeling de vereniging niet te zullen verlaten en ook nog actief lid te blijven van de werkgroep historie regionale spoorwegen. Spreker bedankte de leden en medebestuurders voor de goede samenwerking in al die jaren. PW

Nieuw bestuurslid/ secretaris Clara Uenk

Graag wil ik mij even aan u voorstellen. Om goedkeuring te hechten aan een bestuursvoorstel waarin een nieuwe secretaris wordt voorgedragen, moet u toch een beetje weten wat voor vlees u in de kuip heeft.

Welnu, ik ben in 1951 in Brummen aan de Kampweg geboren en heb van 1953 tot 1966 aan het kanaal bij de Brummense brug gewoond (Hall, post Eerbeek). De lagere school en 3 jaar ULO heb ik in Eerbeek bezocht. Mijn ouders trokken toen, en ik moest mee, naar Broek en het laatste jaar ULO heb ik in Brummen gedaan. Daarna klas 4 en 5 van de Havo in Deventer. De Havo verkeerde toen nog in de experimentele fase (Mammoetwet) en ik hoorde destijds bij de 2^e lichting examenkandidaten.

Beroepskeuze was in die jaren nog geen *hot item* en het leek me wel wat om verpleegster in een psychiatrisch ziekenhuis in Castricum te worden. Het bleek al vrij snel dat dit toch geen goede keuze was en ik ben toen bij de Grontmij in Arnhem als administratief medewerkster gaan werken. Daar leerde ik Henk

kennen en in 1973 zijn we getrouwd en in Eerbeek neergestreken. Met een onderbreking van ruim een jaar in Hall zijn we Eerbeek trouw gebleven. In 1974 - na de geboorte van Astrid - ben ik gestopt met werken buitenshuis. In 1975 werd onze tweede dochter Sylvie geboren. Toen beide dochters naar het middelbaar onderwijs in Apeldoorn gingen, ben ik weer de arbeidsmarkt op gegaan.

Dat was in het begin van de personal computers en die ontwikkeling heb ik dan ook van

nabij meegemaakt. Via het uitzendbureau heb ik bij verschillende bedrijven gewerkt. In vaste dienst was ik bij Jeugdherberg "De Grote Beer" in Apeldoorn, het Kerkelijk Bureau van de Gereformeerde Kerk eveneens in Apeldoorn, en de laatste 5 jaar bij "Kasteel Rhederoord" in De Steeg. Helaas is de laatste werkgever deze zomer failliet gegaan en ben ik werkloos geworden. Inmiddels heb ik een behoorlijke staat van dienst in de financiële administratie verworven. De dochters gingen 10 jaar geleden vanwege studie "de deur uit". Zij wonen en werken nu beiden in het westen van het land.

Tussen de bedrijven door wist men mij te charteren voor vrijwilligerswerk: assistent-leidster peuterspeelzaal, oudercommissie kleuterschool, voorlopige

medezeggenschapsraad lagere school, voorleesmoeder, secretaris PCO., penningmeester ETTV, secretaris ETTV. Ongetwijfeld ben ik nog wat vergeten. Er blijft zelfs nog tijd over voor hobby's: lezen, kunstgeschiedenis, tafeltennissen, recreatief fietsen, handwerken (patchwork/quilten), fotoboeken maken van onze vakanties...

Als secretaris van "De Marke" moet je in eerste instantie natuurlijk de secretariële zaken uitvoeren. Voorts hoop ik binnen het bestuur te kunnen bijdragen aan het vormgeven van een inspirerend programma voor de leden.

Clara Uenk-Dirksen
Ringlaan 46
6961 KL Eerbeek
tel.: (0313) 65 25 53
e-mail: uenk01@zonnet.nl

Excursie naar Cannenburch

Wietse Venema, Beekbergen

Op Zaterdagmiddag 24 mei 2003 maakten de leden van de Marke een interessante excursie naar kasteel Cannenburch te Vaassen. Er stonden op het voorplein voor het imposante kasteel meer dan 50 belangstellenden. We werden gesplitst in twee groepen en konden verschillende fraai ingerichte onder- en bovenvertrekken onder leiding van een uitstekende gids bewonderen. De gids verklaarde ons de uitdrukking "ergens een stokje voor steken" aan de hand van een oud bureau met geheime laadjes en schuifjes. Wanneer er een stokje naar beneden viel in het binnenste van het bureau dan kon je het niet verder openen. Verder onthulde ze het "geheim van de smid" bij een grote ijzeren schatkist. De smid had de kist gemaakt en de constructie bedacht om de kist open te maken. Je moest op een bepaalde knop drukken dan kon je een schuifje verplaatsen waarachter een sleutelgat zichtbaar werd. Uiteraard mocht de smid met het oog op diefstal die manier van openen niet verder vertellen. Dat was zijn "geheim".

Het geheim van de plaats van de Cannenburch ligt in een van de diepe kelders. Daar kwam en

komt zuiver grondwater naar boven onafhankelijk van het water in de vijvers rondom het kasteel. Zuiver water was vroeger van levensbelang, vooral bij een belegering van het kasteel. Wanneer daar geen bron was geweest was het kasteel waarschijnlijk niet op die plaats gebouwd. In een van de kelders werd vroeger ook geslacht. Het te slachten vee en wild werd met een bootje rechtstreeks over de vijver naar de slachtruimte gebracht. De indrukwekkende keldergewelven vormen het oudste gedeelte van het kasteel.

Kasteel Cannenburch is gesticht door Maarten van Rossum (1478- 1555). De tegenwoordige eigenaresse is de Stichting Gelderse Kastelen, die Maarten van Rossum een Gelderse maarschalk noemt. Een fraaie functiebenaming voor een krijgsman die in dienst van Karel van Gelre onder meer plundertochten ondernam.

In de zalen hingen veel schilderijen, de fotografische afbeeldingen van vroeger. Op een oud schilderij was een jongen afgebeeld met Beatle-haar! Al met al een geslaagde excursie, die goed was voorbereid.

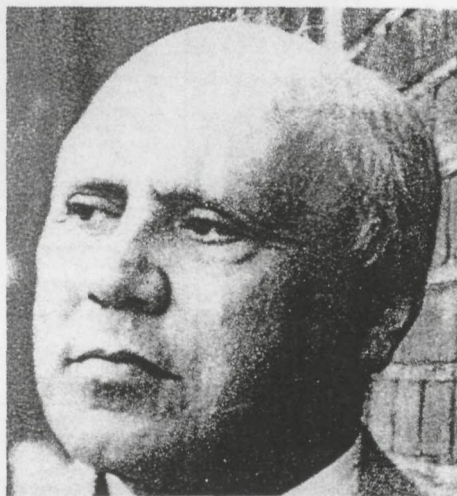
Landelijk befaamd, Willem de Mérode, dichter in Eerbeek

Piet Willemsens

Slechts drie mensen uit het huidige Eerbeek hebben meer dan een oppervlakkige kennis omtrent de grote Nederlandse dichter Willem de Mérode, die van 1924-1939 in Eerbeek heeft gewoond, tot zijn dood toe. Toch behoorde De Mérode al in zijn Eerbeekse jaren tot de bekende vaderlandse dichters zoals Bloem en Van Eyck. Evenwel, omstreeks 1950 was onze Eerbekenaar in de vergetelheid geraakt. De nieuwe dichtersstroming, die van de *Vijftigers*, eiste alle aandacht op. Daarnaast waren er nog twee punten waardoor De Mérode in het 'verdomboekje' was gekomen.

Opnieuw ontdekt

Ten eerste, door de ontkerkelijk-king waren de geestelijke stromingen wat opgedroogd. De Mérode stond vooral in hoog aanzien bij het protestant-christelijke volksdeel, en had ten onrechte daardoor een wat sektarisch etiket gekregen. Ook het feit dat de Mérode om een seksueel delict een korte tijd

in de gevangenis had gezeten, kwam zijn reputatie niet ten goede. Hij was homo, waarbij zijn aanacht met name uitging naar jongens. Later gold dat niet meer als een nadeel, immers literaten als Gerard Reve en Gerrit Komrij behoren tot de top.

Zo'n kwart eeuw geleden werd De Mérode opnieuw ontdekt, waartoe de biografie van Hans Werkman het nodige heeft bijgedragen. Daarnaast leeft de

Boven. De huidige "boerderij" BERGZICHT aan de Ringlaan in Eerbeek, waar De Mérode tot 1939 geleefd heeft, nu bewoond door de families Aalberts en Schouwstra

Onder. Opname van dezelfde boerderij, maar van vóór 1940, destijds bewoond door boerin juffrouw Doom en de dichter Willem de Mérode

gedachte dat de opkomst van de joodse religiositeit, door schrijvers als Singel, Wiesel, Potrok, Anne Frank, Herzberg, Margo Minco, Etty Hillesem, ook de christelijke dichters weer in de aandacht heeft gebracht. Maar los van die achtergrond, De Mérode behoort tot een klasse dichters die een onderliggende levensfilosofie verre overstijgt. Regisseur Hazeu maakte een aandachttrekkende tv-documentaire over hem, en regelmatig waren er landelijke themadagen over De Mérode als eminent dichter.

De fijn-christelijke De Mérode ontleende zijn naam aan de mondaine, oogverblindend mooie Belgische balletdanseres Cleo de Mérode, wier foto hij in 1911 in een etalage had zien hangen. De Mérode had dus, ondanks zijn seksuele voorkeur, kennelijk wel oog voor vrouwelijk schoon. Als Willem Keuning werd hij op 2 september 1887 in het Groningse Spijk geboren. Zeventien jaar gaf hij les op de gereformeerde school in het naburige Uithuizermeeden.

De gemeente Brummen kende hem reeds in 1966 een straatnaam toe, in Eerbeek. Tegelijk met het oprichten van een standbeeld van Mankes'Geitje bij het Tjark Rikscentrum werd daarbij een gedichtje (zie vorige Marke) van De Mérode in eeuwige aandacht gebracht. En een half jaar geleden

kwam de grote De Mérode-kenner van Nederland, Hans Werkman, voor een goed gevulde zaal in de bibliotheek van Eerbeek de voornaam plaatsgenoot eens in het zonnetje zetten. Wij doen dat in De Marke.

Eerbeekse kenner

In Eerbeek is de grootste De Mérode-kenner ongetwijfeld Joop Groenendijk (1929), wiens verzamelwoede zijn hele huis heeft gevuld, op allerlei terreinen. De geschriften, knipsels, enz over De Mérode vullen enkele meters brede planken in zijn studeerkamer. Zijn verder bezit: o.a. 816 mechanische wekkers, en alle 386 delen van de befaamde reeks van *Libelle*-boekjes. Joop, die in 1954 als typograaf in Eerbeek kwam wonen, heeft De Mérode niet meer persoonlijk gekend. Wel weet hij: "Men vond hem hier maar een vreemde man, hij was niet te plaatsen, een afwijkend type. Van zijn achtergrond wist men weinig, waartoe hij zelf aanleiding gaf.. Hij was contactarm, hij kreeg wel bezoek van verwante dichters uit den lande, waarvan iemand hem wel eens gezegd heeft: Kom toch bij mij in Utrecht wonen, wat doe jij hier bij die boeren!". Evenwel, De Mérode was inmiddels zeer gehecht geraakt aan de rust van Eerbeek, waarover zijn literaire vriendin Wilma schreef: "Het

*Grafsteen Willem de Mérode,
begraafplaats Eerbeek*

eigenlijke oude dorp is klein. Daar hebben de mooie oude hofsteden zich met een ouderwetsch, maar prachtig landgoed gelegerd om de kerk met pastorie”.

Maar zo rustig is Eerbeek allang niet meer. Anders was dat in 1924, toen mevrouw Mankes hem attendeerde op een geschikt logeeradres, aan de Ringlaan. Daar, bij boerin juffrouw Doom, heeft De Mérode al die jaren gewoond. De zesenzestigjarige vrouw beheerde haar huishouden en boerderij enigszins slordig, en

blonk ook niet uit in de kookkunst, weten we uit Merode's klagen.. Aanvankelijk wist de boerin ook niets van zijn voorgeschiedenis, zodat hij hier de gewenste *privacy* vond. De Ringlaan is nog altijd een rustige plek in Eerbeek, maar werd later een buitenwijk. Destijds lag de boerderij, *Huize Bergzicht* geheten, in het vrije veld. De boerderij staat er nog (zie foto), uiterlijk weinig veranderd, en nu bewoond door de families Aalberts en Schouwstra. Willem kreeg er de rechtervleugel van het huis, een woonkamer van vijf bij vier meter, met daarachter een

piepklein slaapkamertje. Schrijven deed hij stáánd, tegen een boekenkast die dorpsstimmerman Van den Burg voor hem had gemaakt. De huurprijs van het huis, inclusief volledige pension, was zestig gulden per maand. Willem's rijke broer Carel, in Wageningen bekend van drukkerij Keuning, betaalde grootmoedig alle kosten.

De enige burens waarmee hij contact had waren Tabor en Grolleman. Ooit heeft de gemeente Brummen het plan gekoesterd om van De Mérode's huis een gemeenschapsruimte te maken, met een gedenksteen erbij. Het is er nooit van gekomen.

Plaatselijk kerkenblad

In oude geschriften over De Mérode heeft men het altijd over "dat afgelegen Eerbeek". Van de weinige contacten die hij er had was dat met ds. Touw het markantste. Weliswaar kwam onze dichter nooit in de kerk, maar wel schreef hij af en toe een gedichtje in het plaatselijke kerkenblad *De Kerkklok*. Een blad dat, anders dan het toenmalige *Trouw*, niet zal hebben uitgeblonken door ophitsend geschrijf tegen de bezetter, maar dat in de oorlog toch werd verboden. Met intense belangstelling heeft De Mérode in zijn jaren altijd het Eerbeekse

kerkenblad gelezen. De regels die in 1939 op zijn grafsteen zijn aangebracht, stammen uit dat blad:

*God boog de rechte lijn; 't begin
Raakt aan het eind, de cirkel sluit.
De hemel heeft zijn zaalge buit.
En – harts verlies blijkt harts
gewin.*

Hoewel De Mérode een teruggetrokken man was en iedere publiciteit schuwde, is er tamelijk veel over hem geschreven, naast de uitbundige productie van gedichtenbundels en verhalen door hemzelf. Hoe Eerbeek er in 1937 uitzag, kunnen we enigszins begrijpen uit het verslagje dat zijn broer uitbracht in het Utrechts Nieuwsblad van 2 september van dat jaar: "Het locaaltreintje zette mij, na een nogal ingewikkelde reis als enige uitstappende reiziger af op het uitgestorven stationnetje. Een rustig dorp, zonder enig doorgaand verkeer en zonder opvallende natuurschoon (!), te midden van bouwland en boomengroepen. Een grintweg slingert door de velden, daarnaast een zijweg met enige boerenhoeven. Naar één dier hoeven voert een oprijlaan van hoge, grillige vergroeide eiken. Zijn kleine kluis is half boers, half als studeervertrek ingericht. Willem's kamer is van een ordelijke chaos. Aan de witgekalkte wanden hangen moderne

etsen en reproducties naar primitieven. Kandelaars, copieën naar Egyptische en andere plasticjes. Zijn boekenkasten geven blijk van een alzijdige belangstelling”.

De Mérode's jeugdige misstap heeft zijn leven geruïneerd, nooit zou hij zich helemaal herstellen, wel betreuren, en in gedichten weergeven, onder andere:

O Heer, aanzie dit hart

Dat trots is en verslagen.

't Heeft uwen toorn getart

En kan uw trouw niet dragen.

Maar ook:

*Gods toorn heeft louterend
uitgewoed*

Hij ziet mij aan en keurt mij goed.

Geen stichtelijke rijmer, maar een werkelijk kunstenaar, deze kluizenaar van Eerbeek. Hij leed een teruggetrokken leven, waarbij hij veel correspondeerde, nu en dan op reis ging en zijn spaarzame vrienden ontving. De echte literaire wereld kwam nauwelijks over de vloer. Hij schreef veel, al was het maar om de *demonen* te bezweren, en niet alleen gedichten maar ook korte verhalen. Zijn leven lang werd De Mérode geteisterd door gezondheidsproblemen, zoals gewrichtsreumatiek. Als hij soms dagenlang niets deed, was het om zijn zieke lichaam.

Populair in overlijdensannonces

In een brief in 1936 had De Mérode geschreven “Een koninklijke onderscheiding kan mij in zekere zijn niets schelen”. Niettemin deden vrienden er wel moeite voor. Het eerste verzoek daartoe werd in 1936 afgewezen, niet vanwege De Mérode's justitieel verleden, maar domweg omdat de aanvraag te laat was ingediend. Evenwel, later in dat jaar volgde het koninklijk besluit waarbij De Mérode tot ridder in de orde van Oranje Nassau werd benoemd. Veertien dagen later ontvangt hij die orde en de daarbij behoorde versierselen uit handen van de burgemeester van Brummen. Algemeen wordt die onderscheiding een terechte waardering geacht voor zijn literaire verdiensten.

De Mérode's populariteit blijkt heden ten dage uit het feit dat enkele dichtregels talloze malen in overlijdensadvertenties worden geciteerd, vooral het volgende:

Het is zoo stil en wit dit rusten.

Zoo slapen enkel Gods gekusten

Zo vredig licht en grondeloos diep

*De tijd valt lang voor hen die
waken.*

*Maar God zal samen wakker
maken,*

Die Hij gescheiden tot zich riep.

Gedicht Willem de Mérode op de sokkel van het beeld Het Geitje van Jan Mankes, bij Tjark Riks Centrum in Eerbeek. In de vorige Marke was het volledige kunstwerk afgebeeld

Onsterfelijke uitspraak over Eerbeek

Ver van De Mérode's sterfdorp, in het Groningse Uithuizermeeden waar hij onderwijzer was, werd op zijn honderdste geboortedag een monument opgericht. Dit "voor de voornaamste protestantse dichter van Nederland tussen de twee

wereldoorlogen". Wel werd bij dit erbetoon in 1978 door de Groningse gedeputeerde Beukema een vraagteken geplaatst: "Hebben niet dezelfde mensen die de dode De Mérode nu zo hoog plaatsen, hem het leven niet extra zuur gemaakt?" Dat waren zijn geloofsgenoten, maar die zijn inmiddels allang bekeerd!

Man van de neo-romantiek. Ook eenzaam, donker, duister zijn sleutelwoorden in het werk van De Mérode. Lijden deed hij en

lijden is een deugd volgens dit gedicht:

*Dan ga ik met al mijn leed
Den schemerende avond in
En alle waanzin van beminnen
valt
Van mij als een lastig kleed.*

Tegenwoordig meet men het niveau van een dichter wel af aan het *aantal* gedichten dat scherpslijper Gerrit Komrij in zijn eregalerij van moderne dichters heeft opgenomen; maximaal tien gedichten; De Mérode kreeg er *negen*! Van de ongeveer 35 boeken en bundels die De Mérode schreef, ontstonden er 25 in de veertien Eerbeekse jaren. o.a. de bundels *De lichtstreep* (1929), *Chineesche gedichten*

(1938) en *Kaleidoscoop* (1938), waarmee hij bij gevestigde literatoren van het land zoals Vestdijk, Ter Braak en Marsman de hoogste eer zou behalen.

In maart 1939 schreef hij aan Bert Bakker: "Ik zit in zooveel kwalen als zelden wordt geducht, door de pijnen afgebeeld". Op 22 mei van dat jaar stierf hij onder het wakend oog van ds. Touw in zijn smalle ijzeren ledikant. De burens deden hun *noaberplicht*, droegen hem de slaapkamer uit. Immers, Keuning was boer onder de boeren geweest! Eerbeek verloor een groot man, die het dorp onsterfelijk heeft gemaakt met zijn uitspraak:

"Het is hier zoo stil dat je de vliegen kunt hooren gapen en 't gras groeien".

Een op het nippertje gered archief

Corrie de Kool

Bijna lag het in de vuilnisbak: het archief van de rk parochie H. Antonius Abt te Loenen. Gelukkig kon dit nog net voorkomen worden door een attente parochiaan. Waarom 'gelukkig'? In de 18e en 19e eeuw waren Loenen en Eerbeek afwisselend het middelpunt van het rooms-katholieke leven in het gebied tussen Apeldoorn, Voorst en Dieren. De inhoud van het parochiearchief betreft dan ook veel méér dan alleen het kerkelijk leven in het dorp Loenen. Het archief kan bijdragen aan een inzicht in de ontwikkeling van het rooms-katholieke leven in de hele streek.

Drieluik

Omdat dit ook het gebied is waarin de meeste leden van onze oudheidkundige vereniging wonen, lijkt het zinvol dit archief in een drieluik nader te belichten. Na een inleidend deel over de redding ervan, volgt een beschrijving van de inhoud. Daarbij zullen enkele stukken wat uitvoeriger bekeken worden. De originele, zeer oude akten uit de 17^e en 18^e eeuw zullen in het derde deel aan de orde komen.

Hun relatie met de parochie is vooralsnog niet duidelijk, maar interessant zijn ze zeker.

'Ouwe troep'.

Toen in het najaar van 2000 de leegstaande r.k. pastorie in Loenen zou worden opgeknapt, moesten de kasten leeg. Bij het zien van een geopende kast riep iemand: "Wat een ouwe troep! Wat moeten we daar nog mee? Weggooien?". Cor van Veggel, die daar ook rondliep, hoorde die woorden en dacht: "Dit gaat niet goed" en reageerde met: "Wacht even". Snel reed hij naar de supermarkt en kwam terug met lege dozen. Hij pakte 'de ouwe troep' daar in, bracht alles naar zijn huis en zette het op een slaapkamer neer: oude boeken, brieven, enveloppen met aktes, lijsten, foto's en nog veel meer. Het was het archief van de bijna 150-jarige r.k.. Parochie H. Antonius Abt in Loenen. 's Avonds bracht hij het kerkbestuur op de hoogte. Van Veggel trachtte de papieren enigszins te ordenen, maar wist niet goed hoe verder te handelen. Toen kruisten onze wegen.

“Ouwe troep’ of waardevol archief?

Na de openstelling van Kasteel Ter Horst in Loenen voor belangstellenden, groeide de vraag naar kennis over het verleden van de gebouwen, waaronder de schuilkapel. Het lag voor de hand dat de eerste gang was naar de plaatselijke parochie, omdat die was voortgekomen uit de r.k. statie Eerbeek- Loenen. Daarin was de schuilkapel van de familie Hackfort op Ter Horst een glorieus middelpunt geweest. Zo kwam ik als onderzoeker terecht op de slaapkamer met het parochiearchief; letterlijk een bij elkaar geraapt zooitje, dat in dozen en in stapeltjes op de grond, netjes afgedekt met dekens, lag te wachten op een volgende bestemming. Bij nader inzien bleek de ‘ouwe troep’ ook een schat aan informatie te bevatten over Kasteel Ter Horst en zijn bewoners. Op zich al voldoende reden om de papieren veilig te stellen.

Wat te doen met dit archief?

Nadat de renovatie van de pastorie was afgerond, werden de papieren teruggebracht naar dit adres. Sommige stukken verhuisden direct naar de kluis. Intussen bestudeerde het gealarmeerde kerkbestuur drie mogelijkheden om het archief onder te brengen: het

Het beeld van St. Antonius Abt, waarmee de parochiekerk van Loenen is gesierd

Aartsbisschoppelijk Archief in Utrecht, het Gelders Archief in Arnhem en het Apeldoorns Archief¹. Het bestuur koos voor de laatste instelling, vanuit de overweging dat het geheel in de eerste plaats makkelijk toegankelijk moest blijven voor bewoners van Loenen en naaste omgeving.

Dit voorjaar is het parochiearchief overgebracht naar het Apeldoorns Archief, Condorweg 5 in Apeldoorn. Daar heeft men een

z.g. magazijnlijst gemaakt. Dat wil zeggen dat de stukken niet zijn uitgezocht of nauwkeurig beschreven, maar alleen benoemd en in archiefdozen gedaan. Het grote werk moet dus nog komen. Gelukkig is het 94 dozen tellende archief wel te raadplegen. Het is te vinden onder nummer 249. Momenteel wordt in de binnenstad van Apeldoorn gebouwd aan een nieuw onderkomen voor het Apeldoorns Archief. Naar verwachting zal dit in oktober 2003 gereed zijn. Dan verhuist het hele Apeldoorns Archief, inclusief het Loenense

parochiearchief naar dit nieuwe adresⁱ.

Archief op goede bestemming

Na alle omzwervingen is het rk kerkarchief nu op een goede bestemming gekomen. Hopelijk gaan veel leden van De Marke eens een kijkje nemen in de oude boeken van de parochie. Misschien vinden ze daar wel iets in over hun voorfamilieⁱⁱ.

Hoe het archief is samengesteld, daarover gaat het tweede deel van het drieluik. Daarin zullen enkele archiefstukken wat nader belicht worden.

Bronnen

¹ Dit onderzoek resulteerde o.a. in het boekje: *Kasteel Ter Horst. Een lagchend landhuis in Loenen*.

Uitgegeven door: Stichting Wijnand Hacfort, Hoofdweg 74 Loenen.

¹ Gelders Archief: voorheen Rijks Archief Gelderland; Apeldoorns Archief: voorheen Gemeente Archief Apeldoorn.

¹ Per 1 januari 2003 zijn het Apeldoorns Archief, de Bibliotheek Apeldoorn en Het Apeldoorns Museum

gefuseerd tot één cultureel instituut: Cultuur Onder Dak Apeldoorn (CODA).

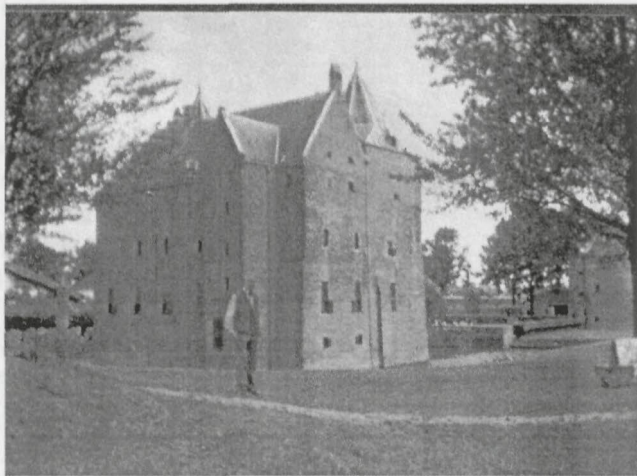
Adres: Vosselmanstraat 299, 7311 CL Apeldoorn; tel. 055 – 5268400.

In de verhuizingsperiode is het goed vooraf te informeren naar de openingstijden.

¹ Stukken jonger dan vijftig jaar zijn niet openbaar en alleen in te zien na schriftelijke toestemming van de bruikleengever.

Woelige excursie naar slot Loevestein

Ja, het was een woelige dag, die zonnige 30 augustus, toen onze vereniging haar jaarlijkse excursie maakte. Woelig, want twee keer moesten we een vaartuig in. De eerste keer vanuit het wonderschone Gorinchem, dat we normaliter met 120 kilometer per uur passeren, naar Woudrichem. Hier

komt een normaal mens haast nooit, tenzij iemand met verfijnd kunstgevoel of een goed voorgelichte toerist.

Gouden orgel

We bewonderden er de middeleeuwse straatjes en vooral de oude Ned. Herv. Kerk. We hebben op deze dag zóveel gezien, maar het "gouden orgel" in deze kerk zullen we niet licht vergeten. Ooit werd het voor achthonderd gulden aangekocht van de Kloosterkerk in Den Haag (1840), alwaar het toen reeds

een paar eeuwen stemmige geluiden teweegbracht.

De dag bleef woelig; want om slot Loevestein te bereiken moesten we weer een water over, waarbij te kiezen viel uit een klein en een groot voetveer. Aan de voet van het slot genoten we eerst nog van een smakelijke lunch. De sfeer daarbij was inmiddels zó geladen, dat de tafelgesprekken alsmaar luider gingen, totdat alleen nog gelach hoorbaar was. Het bezoek aan Loevestein was het hoogtepunt van de dag, mede vanwege de briljante vijftwintigjarige rondleider Wilbert Vallen. Toegegeven, een enkele keer veroorloofde hij zich een ongepast grapje, zoals de vraag aan oud-voorzitter Berthus

Maassen, waartoe het gat diende dat in zijn stoelzetel zat. Iedereen dacht het te weten, maar het bleek een opening te zijn van de schatkist van dit kasteel! Later, in de luxueuze gevangenzaal van het kasteel, werd nóg iemand van het gezelschap in het ootje genomen. Hij moest de rol spelen van de eminente staatsgeleerde Hugo de Groot, die er op maandag 22 maart 1621 ontsnapte via de befaamde boekenkist. Die handeling werd op deze 30^e augustus prangend in beeld gebracht, door ons geachte lid vijfmaal in en uit de kist te laten kruipen. Althans symbolisch.

Hemelbed

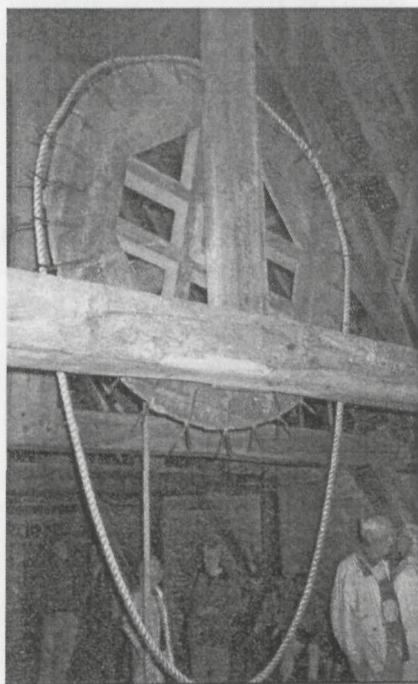
Het liep allemaal goed af, in dit "kale" kasteel. Immers, in de meeste zalen bevindt zich geen ander meubilair dan enkele stoelen, een hemelbed en die boekenkist. Een schitterend contrast met die hoge, kale ruimten. Als afscheid kregen we hier, voor de busreis terug, nog een kop koffie en koek mee. In de bus dankte voorzitter Henk van Harreveld de organisatoren van deze dag, Joop Zengerink en Henk Phielix (op het laatste moment verhinderd).

Lang zal er nog nagepraat worden over deze historische excursie, waarbij de heren van tevoren warm waren gemaakt door de aankondiging dat we

Woelig...

Oud hiistoestel op zolder Loevestein

Woudrichem "over de Wallen" zouden bezoeken. Ook veel dames in ons gezelschap deden aan dit woelige onderdeel van de excursie mee.
PW

Langdurige verdeling van de Loenermark

Jan Ruumpol, Eerbeek

In 1893 is de Loenermark gerechtelijk gescheiden en verdeeld overeenkomstig de Markenwet van 1886. Het zou ove een lange weg voeren voordat in 1933 het definitieve einde kwam aan de Loenermarkt. Hieronder beschrijf ik de reisroute.

Aan de gemeente Apeldoorn werd een derde deel van de totale markegronden toegewezen. Op 9 september 1893 werd door de Beekbergse notaris. Feith de verdelingsakte opgemaakt. Namens de Marke traden op Baron van Wijnbergen uit Loenen, Baron van Dorth tot de Medler uit Arnhem, Baron van Hugenpoth tot Aerdt uit 's-Heerenberg, H.A. Schut uit Loenen en F. Beekman van de Woeste Hoeve in Beekbergen.

Bezwaard met gebruiksrecht
De percelen die de gemeente Apeldoorn toegewezen werden, besloegen in totaal ongeveer 900 ha, getaxeerd op f 152 509. De percelen lagen hoofdzakelijk in de Loenermark

en Zilven. De gronden gingen weliswaar in eigendom over, maar bleven bezwaard met het gebruiksrecht voor de Loenense bevolking. De gemeente had het recht dit gebruiksrecht af te kopen. Het zou tot 1926 duren voordat de gemeente van dit recht gebruik maakte.

In 1893 werd de "Vereeniging de Loenermark" opgericht, waarvan de naam in 1926 veranderd werd in "De voormalige Loenermark". Deze had het beheer van de Loenermark tot doel. De vereniging was eigenlijk een soort vennootschap.

De voorzitter was H.A. Schut en de vergaderingen vonden plaats in hotel Den Eikenboom. De inkomsten van de vereniging bestonden uit de verkoop van hout en heide. Daarnaast werd hier en daar een stukje grond verhuurd om als weiland te gebruiken en verder had men inkomsten uit de stortplaats van de kartonfabriek. Op 26 april had de vereniging een batig saldo van f 1100. Met dit geld werd geprobeerd een stukje land te ontginnen.

De gemeente verhuurde in dezelfde tijd ook een stuk grond

van de Loenermark aan P. Berends en gaf aan Veldhuis in Zilven een vergunning voor het snijden van heide à f 0,50 per vracht. Zo liepen de zaken behoorlijk langs elkaar, wat uiteraard niet lang goed kon gaan. De gemeente begon in 1931 vaart achter de afschaffing van het gebruiksrecht te zetten.

Scheidsmannen benoemd

Volgens een akte van 29 oktober 1931 werden er drie *scheidsmannen* benoemd, die tot een definitieve afschaffing van het gebruiksrecht moesten komen. Zij stelden het afkoopbedrag als volgt vast: het bedrag dat de grond bij veiling opbrengt, verminderd met de kosten van de aanleg van wegen en watergangen, verminderd met het bedrag dat de gemeente betaalde aan grondlasten over die percelen, verminderd met de kosten van de afkoopregeling en *vermeerderd* met de ontvangen jachtpacht, zijnde f 1000.

Aardige schadeloosstelling

Voor schadeloosstelling kwamen alle personen in aanmerking, die op 29 oktober 1931 in Loenen woonden. Iedereen kreeg een gelijk aandeel uitgekeerd, dus ook de minderjarigen. De gronden werden verkocht door notaris C.L. Loncq de Jong uit

Beekbergen, met uitzondering van de gronden die nodig waren voor wegen en watergangen.

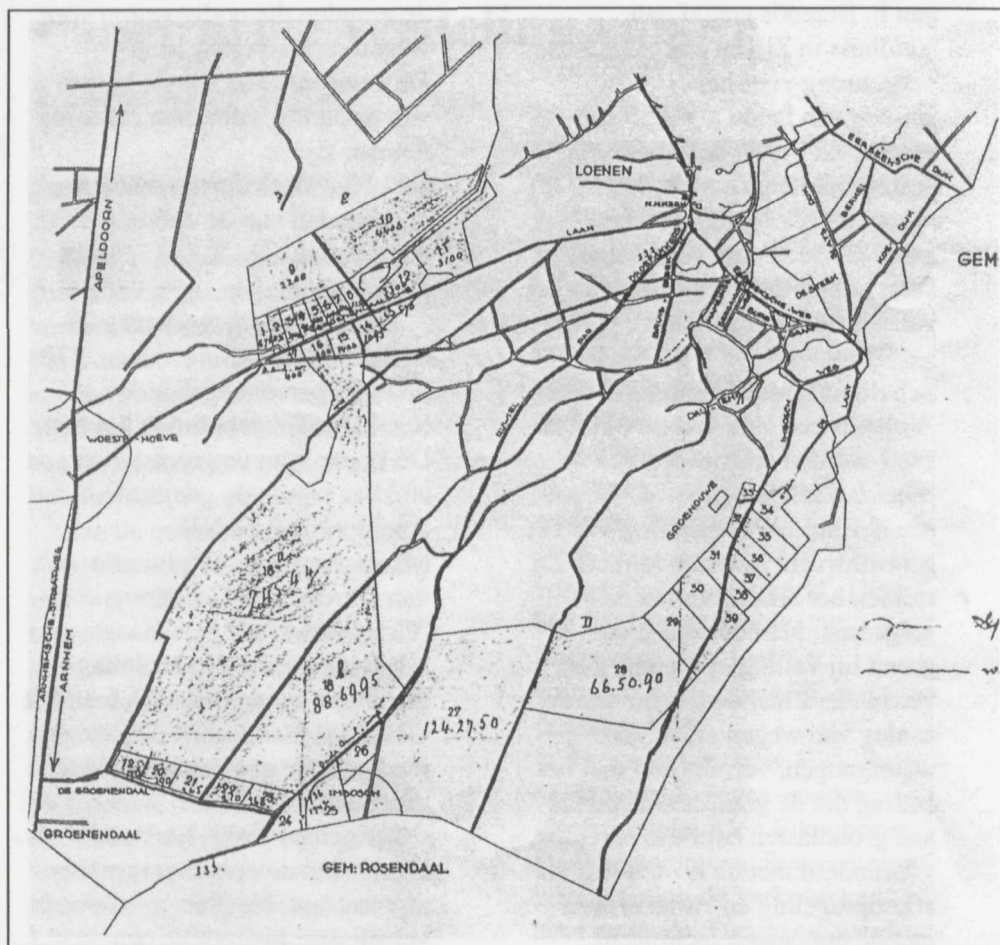
De gemeente zou dus de kosten van de aanleg voor haar rekening nemen, zijnde f 60 000. Deze kosten werden afgehouden van de opbrengst van de te veilen percelen.

En zo werd op woensdag 27 april 1932 de veiling van ca. 770 ha in 39 percelen gehouden in hotel Den Eikenboom in Loenen. De kopers van de grootste stukken waren de gemeente Apeldoorn (!) en NV Maatschappij tot Exploitatie van Onroerende Goederen "Groenouwe" uit Den Haag.

Deze eigendomsverdeling zou duren tot de jaren 80, toen het Geldersch Landschap de Loenermark van de gemeente Apeldoorn overnam.

Terug naar 1933. Nadat de kosten van de opbrengst waren afgetrokken, bleef er voor iedere ingezetene een bepaald bedrag over. De uitbetaling vond plaats in de Openbare School in Loenen op 21 t/m 24 maart 1933. Elk gezin ontving een bedrag van rond de f 175. Met deze uitbetaling eindigt dan het eeuwenlange gebruiksrecht voor de Loenenaren van de Markegronden.

Plattegrond van de Loenermark

“Kromhout”, het veelvuldige misverstand *Arie van Bodegom*

In het laatste nummer van *De Marke* staat een artikel van Arend Hubrecht over de reis van keizer Napoleon die niet door Brummen is gegaan. Op bladzijde 35 staat een foto (door de redacteur aan het artikel toegevoegd, PW) van het huidige Kromhout met het onderschrift: *De schrijverschilder Maurits Verhuell heeft hier in 1812 onderdak gevonden. Echter in 1812 stond op die plek nog geen gebouw, laat staan het Kromhout! Maar de naam bestond al wel. Waar dan wel, zult u zich afvragen. Hier de toelichting.*

In de 16^e eeuw en zeker in de 17^e was er al een herberg met de naam *Het Kromhout*. Deze herberg is genoemd naar de familienaam Kromhout (ook wel Cromhout), waarschijnlijk vermogende lieden die in hout handelden. In Amsterdam is ook een Cromhouthuis!

Drie Kromhout'en!

De plaats waar de herberg stónd is nu het winkelpand van de Aldi (hoek Arnhemsestraat/ Cromhoutstraat). Een van de

*Herberg Het Kromhout, nu Aldi
(foto CD-Rom v.Stralen/Robben)*

Marktplaats Brummen. Het middelste gebouw was vroeger Het Oude Kromhout (tot voor kort groentewinkel)

telgen Kromhout had hier een boerderij/herberg; hij was tevens *markerichter* van Brummen. De omliggende gronden (weilanden en tuinen) hoorden er ook bij. Het huis *Buitenzorg* is in 1837 gebouwd door de familie. (*Buitenzorg* is de huidige woning van oud-huisarts Brinkert). En bestaat nog een Cromhoutstichting, waar armlastige Brummenaren kunnen aankloppen.

Midden 19^e eeuw is de herberg verplaatst naar het Marktplaats; niet naar de huidige plek, maar naar het pand waar begin dit jaar nog een Turkse groentehandel was gevestigd. Eind 19^e eeuw is het huidige Kromhout gebouwd.

Ter onderscheiding tussen de twee herbergen werd de groentehandel het *Oude Kromhout* genoemd. Vandaar die verwarringen. Het moet dus zijn:

Kromhout I 16e eeuw - midden 19e eeuw

Kromhout II 19e eeuw - 20e eeuw

Kromhout III 19e eeuw - heden

De Kromhout-clan had vele bezittingen, kijk in de kadastrale atlas. In Brummen: in Leuvenheim; in Oeken onder andere het Goed ten Broek en de huidige Michaëls Hoeve en in Eerbeek.

Eén van de telgen was penningmeester van de markte Oeken; hij was volgens de notulen erg nalatig. Financiële verslagen lieten jaren op zich wachten. De indruk bestaat dat ze erg conservatief waren.

Over 20 jaar geen oude boerderijen meer

19 mei jl. was er in Concordia een lezing van de heer Van Zuylen van de Stichting Historisch Boerderij Onderzoek, georganiseerd door de Vereniging van monumenteigenaren.

De gemeente Brummen kwam drie kwartier ter sprake. Veel foto's en tekeningen uit hun stichtingsarchief werden getoond. Verdwenen boerderijen en van nog bestaande. Onder andere de Ponge in Hall met opnamen vóór de verbouwing binnen, boerderij Smeestraat, de Platluus Oeken, de Kiekover Buurtweg en Klaphek ook Buurtweg, Groot Zuidwijk, Oeken Het Bensink, Bloemkolk, de Tesse in Empe, de Waterwal, Baank in Voorstonden. Diverse oude verdwenen kleinere

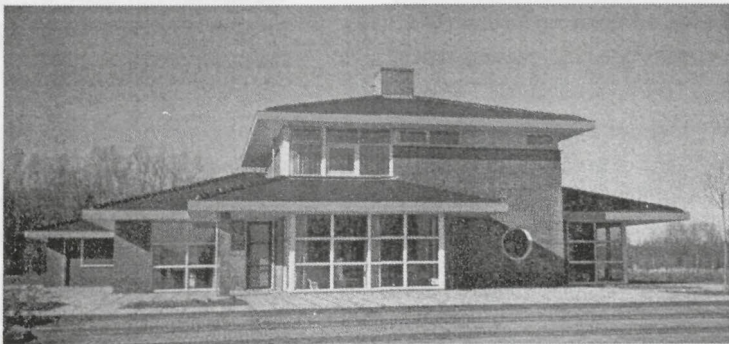
boerderijen nabij het dorp Brummen.

De meest voorkomende types in de gemeente zijn: het driebeukige halletype (de meeste kleinere), het T-huis (woongedeelte dwars op de deel) en het L type (krukhuis d.w.z. aan één kant uitgebouwd). Op de kleigronden het T-huis. De bijgebouwen werden ook getoond, onder andere de bakhuizen, hooi- en strobergen onderverdeeld in één-, twee- en vier- of meerroedige bergen. Ook hooi- en strobergen met onderliggende wagenloods of veestalling.

Als de tendens zich voortzet, zijn er over twintig jaar geen meer over, of ze zijn onherkenbaar verbouwd. Arie van Bodegom

In het oude Brummense landschap verdwijnen steeds meer boerderijen, soms

komt er een moderne landhuis voor in de plaats. Moeten we daar blij mee zijn?

Historie van een koepeltje

Van de weg af zie je het niet eens: dat koepeltje in de tuin van Jan en Rita Postma, Cromhoutstraat 30 in Brummen. Gewoon een eenvoudig tuinhuisje, maar volgens Van Dale mag je er ook *koepel* tegen zeggen, vanwege de vorm (*"Al of niet in de gedaante van een koepel"*). In de Nederlandse volksmond maakt men overal een verkleinwoord van, dus wordt het koepeltje. Het is niet zo maar een tuinhuisje zoals je tegenwoordig bij elk tuincentrum koopt, nee, het heeft een bijzondere vormgeving. Zie foto. Maar wat voor ons verhaal belangrijker is: het stamt uit de oorlogstijd, dus er *is* iets mee!

Oorlogswinter 1944

Tot 1960 stond het koepeltje op een andere plek, namelijk in de tuin van het een kilometer verder gelegen pand Arnhemsestraat 24. Toen de bewoner, aannemer Henk Hennink, in dat jaar in de Cromhoutstraat ging rentenieren, nam hij het koepeltje mee. Nou ja, meenemen: afbreken en keurig opbouwen.

Ons verhaal gaat nu terug naar 1941, toen genoemde Hennink, destijds hoofd van de luchtbeschermingsdienst in Brummen, die koepel in zijn tuin

liet bouwen. Heel kundig gebouwd, met liefde, zo kun je ze tegenwoordig nergens meer kopen. Heel ambachtelijk geconstrueerd, zie de raampartijen, zie het fraaie rieten dak. Allemaal mooi, maar nog geen reden om in dit historisch georiënteerde blad vermeld te worden. Die reden ligt in de *bestemming* welke deze koepel in de oorlogswinter van 1944 kreeg. Toen in september 1944 na de luchtlandingen in Arnhem de inwoners moesten evacueren, kwamen velen ook via de Arnhemsestraat in Brummen aan. Direct werd een eerste opvang georganiseerd in het Bureau van de Luchtbescherming, dat was gevestigd in de voormalige bakkerij Wahl aan de Arnhemsestraat, gelegen schuin tegenover nummer 24, waar ons koepeltje stond. Dit resulteerde in de oprichting van het Evacuatiebureau, dat in hetzelfde pand werd gevestigd. Het ontbrak de vele duizenden Arnhemmers, die zodoende in de Gemeente Brummen neerstreken, aan de meest elementaire levensbehoeften. Zij werden in veel gezinnen opgenomen en kregen onder meer ook onderdak

*Koepeltje met een
historie die uit de
oorlog stamt*

in vakantiehuisjes in Eerbeek. Er werden vanuit het Evacuatiebureau aan de in het dorp verblijvende evacués klompen en potten en pannen uitgedeeld. Het Bureau Luchtbescherming-Evacuatiebureau werd daarmee een centrum van velerlei, waaronder ook illegale activiteiten. Omdat de evacués ook niet over middelen van bestaan beschikten, ontvingen zij een uitkering. De hiervoor verantwoordelijke organisatie, Bureau Afvoer Bevolking (BAB) had ook in Brummen een afdeling die deze uitbetalingen deed. Aanvankelijk was het kantoorje gevestigd in het koetshuis van het Gemeentehuis. Later, wegens beschietingsgevaar van deze zo dicht bij de spoorlijn gelegen

locatie, in de hierboven genoemde koepel .

Fijne herinneringen

De vluchtelingen uit Arnhem konden iedere week in het koepeltje een uitkering komen ophalen.. Evacués uit Eerbeek hoefden niet iedere week naar Brummen, maar de geldsom werd met een rijtuig naar Eerbeek gebracht en daar gedistribueerd.

Marius Hennink (1930), die tegenwoordig in Leiderdorp woont, weet me al die bijzonderheden te vertellen. Hij heeft fijne herinneringen aan het koepeltje, waar zijn ouders zondagsmiddags gezellig thee plachten te drinken.

PW

De Engelse bevrijders van Eerbeek en Loenen

Henk Witteveen, Loenen

Het wekt bij velen nog wel eens verwondering dat Eerbeek en Loenen door *Engelsen* zijn bevrijd, terwijl in onze omstreken men verder hier alleen de *Canadezen* als zodanig kent. Daarom het volgende artikel, dat de twee Engelse eenheden behandelt die in april 1945 de Duitsers uit onze dorpen verdreven, en die veel later een monument kregen.

Allereerst, wie zijn deze Engelsen? Groot-Brittannië kent een rijke militaire historie.. Zo werd 1907 in het graafschap Yorkshire een divisie opgericht: The British 49th infantry Division, ook wel genoemd the Westriding Division, naar het gebied van herkomst. Gedurende WO 1 vocht de divisie aan het Europese front in Frankrijk. In de tweede wereldoorlog werd de divisie nieuw leven ingeblazen met als eerste oorlogstaak: deelnemen aan een (mislukte) missie in Noorwegen. Daarna werd ze gestationeerd als verdedigingsleger op IJsland., waaraan zij de befaamde naam

"Polar Bear Division" en het insigne de Ijsbeer overhielden..

Nauw met deze divisie verbonden waren delen van het in 1942 in Engeland opgerichte "Reconnaissance Corps", met als populaire naam de *Recce's*, verkenners. De Polar Bear Recce's kregen op het mouwembleem dat alle Recce's dragen, als extra toevoeging in het midden van het embleem een kleine witte roos, de roos van York.

Ook de Recce's deden mee aan de landing in Normandië. Na België kwamen ze bij Roosendaal in Nederland terecht, om uiteindelijk in de Betuwe voorlopig te blijven steken. Aan het verblijf in de Betuwe hebben ze slechte ervaringen overgehouden, grote gedeelten waren door Duitsers onder water gezet zodat ze op een soort eiland (rond Lent) bivakkeerden.

Arnhem echt bevrijd

Op 15 maart 1945 werden de Polar Bears onder bevel van het 1e Canadese legerkorps

'Some were not too old to cry,
None of them too young to die,
They knew silent fears alone,
They knew death, far from home,
How can we not, remember them,
They were brave, unflinching men.'

49 Recce
Rupert E Dorgan

Remembrance

geplaatst. In het vroege voorjaar van 1945 wilde generaal Montgomery spoed zetten met de bevrijding van Noord-Nederland. Hij had de beschikking gekregen over twee Canadese legerkorpsen; deze kwamen uit Italië waar de strijd voorbij was.

Volgens operatie *Destroyer* zou het tweede Canadese legerkorps rechts van de Rijn de Liemers ingaan, richting Duitsland trekken; een ander gedeelte zou operatie *Quick anger* uitvoeren, dat wil zeggen ten oosten van de IJssel optrekken en tussen Doesburg en Deventer de IJssel oversteken (operatie *Cannonshot*).

Het eerste Canadese legerkorps kreeg de volgende taak toebedeeld: operatie *Dutch cleanser*: een rookgordijn aanleggen tussen Randwijk en Huissen om de Rijn over te steken en dan met een tangbeweging optrekken tot het IJsselmeer. Men wilde ten westen van Apeldoorn

de finale slag gaan leveren, om te voorkomen dat er strijd geleverd moest worden in drassige en dichtbevolkte West-Nederland. Aan de Polar Bears waren o.a. de volgende taken toegedacht: eerst de Over-Betuwe zuiveren van Duitsers en daarna de stad Arnhem innemen.

Het eerste deel van de plannen verliep voorspoedig: de Polar Bears voerden hun taak om de Over-Betuwe van Duitsers te zuiveren snel uit, in korte tijd lukte het, en maakten ze contact met Amerikaanse troepen die vanuit Emmerich kwamen. Evenwel, de oversteek van de Rijn bij Oosterbeek (*operatie dutch cleanser*) werd een fiasco. Daarom werd besloten de Polar Baers bij Westervoort met behulp van de Canadezen met hun Buffalo's (landingvaartuigen), de IJssel over te zetten. Deze operatie verliep voorspoedig en de Engelsen trokken op naar Arnhem. Na enkele dagen van felle strijd hadden ze de stad in handen. Het was voor de Engelsen een vreemde gewaarwording om te moeten vechten in een spookstad, want op de Duitse soldaten na was de gehele stad verlaten.

Bij Wilp de IJssel over

Intussen was het tweede Canadese legerkorps met zijn opdracht begonnen en waren bij Wilp de IJssel overgestoken en ondanks felle tegenstand bereikte men op 16 april de oostzijde van het Apeldoorns Kanaal. De Canadezen maakten zich op om op 17 april met beschieting van Apeldoorn te beginnen om vervolgens het kanaal over te steken. Dat Apeldoorn desondanks gespaard is, komt waarschijnlijk door het volgende: Op 16 april zuiverden het A en C Squadron van de Recce's het gehele gebied vanaf Arnhem tussen de Arnhemseweg en het Apeldoorns Kanaal tot aan de Veldhuizen Spreng in Loenen van Duitsers. Het gevolg van die operatie was dat aan het eind van de middag de Canadezen, die vanuit Voorst en Klarenbeek kwamen, ongehinderd een Bailey-brug in Loenen over het kanaal konden leggen. Daarna stroomden de Canadezen Loenen binnen.

De Duitsers begrepen, doordat de zuidflank van Apeldoorn nu in het bezit van de Canadezen was, dat de verdediging van Apeldoorn een hopeloze opdracht werd en hebben 's nachts de stad verlaten. De volgende dag kon Apeldoorn zonder slag of stoot worden ingenomen.

Hoe ging het in Eerbeek en Loenen? Het C Squadron kwam

via de Imbos Eerbeek binnen, dat zonder slag of stoot genomen werd. In Loenen ging het wel met strijd gepaard, op de Eerbeekseweg ter hoogte van slagerij Van Gijtenbeek hadden de Duitsers een versterking opgeworpen, ze beschoten de aankomende Engelsen. Er kwamen drie granaten terecht nabij café Plant, er ontploften er twee, waarvan er één de voorgevel van het huis van Plant (mijn latere schoonouders) verwoestte. Maar het meest tragisch was dat de overbuurvrouw, Mies Bredenoord dodelijk werd getroffen door een granaatsplinter. De familie Bredenoord was naar de kelder gevlucht; even later ging Mies toch even naar boven, omdat de aardappelen dreigden aan te branden, wat haar juist noodlottig werd. Mijn vrouw herinnert zich dat de buurman bij haar vader kwam en riep: "Buurman, jouw huis is kapot, maar ik ben mijn vrouw verloren". Voor de oprukkende Engelsen had die beschieting geen gevolg, ze waren het punt juist gepasseerd.

"Humber" doet zijn intrede

Ook ter hoogte van de slagerij Van Gijtenbeek ging het even goed fout, een jonge Duitser, behorende tot de fanatieke kern van het 3^e Fallschirm Ausbildung Regiment, schoot

een *pantserfaust* af op een Engelse pansterwagen van het type "Humber Mk. IV". De Humber, onder bevel van sergeant Mould vloog in brand, maar de vierkoppige bemanning kon zich gelukkig in veiligheid stellen. Helaas ontplofte tijdens de brand de in de Humber aanwezige munitie, met het gevolg dat dochtertje Riekje van de familie Bredenoord dodelijk werd getroffen. Ze was een nichtje van de reeds enkele ogenblikken eerder getroffen Mies.

Bredenoord. Toen ik in 2001 de in de zomer van 2002 overleden sergeant Mould in Engeland ontmoette, begon hij direct weer over die kinderen, die bij de brandende pantserwagens kwamen kijken. Hij wist hoe gevaarlijk de brandende Humber - waarover later meer - was, maar kinderen gingen, zich niet van gevaar bewust, toch kijken.. Het gevecht duurde niet lang, de Recce's kregen nog wel versterking van het A Squadron dat van de Woeste Hoeve kwam, maar die hulp was niet meer nodig.

Zelf woonden wij achter de kanaaldijk, de bruggen waren verwoest, er heerste een vreemde toestand. Al enkele dagen was het daar in feite niemandsland, eenmaal kwam nog een groepje van zeven Duitse soldaten langs de beek vanaf de Achterste Molen lopen, zij eisten bij Wilbrink

balken en touw op, om daar een vlot van te maken om de overkant van het kanaal te bereiken.

Aan de overkant van het kanaal maakten de Duitsers op 15 april eenmangaten en stelden daar een mitrailleur op. We verwachtten de bevrijding vanuit het oosten, waar we al enkele dagen uit de richting Voorst en Brummen schieten hoorden. We dachten dat we die nacht wel eens midden in een gevecht konden belanden. Daarom brachten we de nacht door bij de familie Wilbrink, in een tot schuilkelder omgebouwde silo. Telkens stonden er enkelen van ons buiten te luisteren. Opvallend was dat er niet meer in het oosten werd geschoten, maar dat nu het geluid uit de richting Dieren en Arnhem kwam.

De volgende morgen waren de schuttersputjes aan de overkant verlaten, kennelijk hadden de Duitsers ingezien dat voor hen het gevaar van een andere kant kwam. Die morgen was na enkele dagen mist het weer opgeklaard en het zonnig geworden, met als gevolg dat er de gehele morgen boven ons verkenningsvluchten werden uitgevoerd. Tegen half twee werd er plotseling geroepen "De Tommy's komen eraan, bij de brug van Put" (de Zilvense brug) en voor we beseften wat er aan de hand was, reden er aan de overkant van het kanaal Engelse

brenngun carriers, even later hoorden we enkele schoten, waarschijnlijk waarschuwingsschoten. Later bleek dat een eikenboom en een huisje op de loswal een voltreffer hadden gekregen.

Vanaf de Voorsterweg-brug ging men richting dorp en werd een Duitse soldaat die weerstand bood bij de driesprong Hoofdweg/Voorsterweg nog gewond. De carrier reed tot aan het schuttersputje, waar de Duitser snel beide handen in de lucht stak en zich overgaf. Toen hij afgevoerd werd en bij ons aan de overzijde langs kwam, werd de man op een luid gejoel getrakteerd, voor mij de laatste keer dat ik een Duitse soldaat gezien heb.

Loenen bevrijd

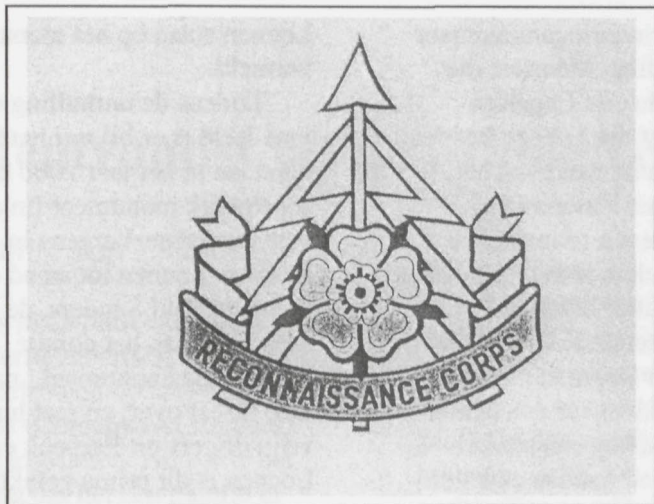
De Engelsen hebben die dag het gehele gebied tot aan de Veldhuizen-spreng van Duitsers gezuiverd. Die dag hebben de Recce's 143 Duitsers gevangen genomen. Later op de dag hebben de Engelsen zich weer teruggetrokken. Ze opereerden gewoonlijk vanuit een vast legerkamp, dit in tegenstelling tot de Canadezen, die ter plekke bleven en hun tanks in een kraalopstelling plaatsten, waarbinnen ze bivakkeerden.

Nadat de Engelsen Loenen bevrijd hadden, stroomde Loenen

vol met Canadezen. Waar die allemaal vandaan kwamen weet ik niet, alleen was ik er zelf getuige van dat laat in de middag een aantal tanks over de Voorsterweg tot aan het kanaal reed. Toen ze zagen dat de overzijde al in het bezit van hun vrienden was, keerden ze weer onmiddellijk om, richting Voorst.

Later die dag werd er door de Canadezen bij de Loenensebrug een Bailybrug geplaatst. De oversteek van het kanaal (*operatie Boden*) was kennelijk al eerder gepland. Ook de Duitsers verwachtten hier de oversteek van het kanaal. Een Duitse officier waarschuwde de families van Oorspronk, dat men bij de brug wel eens een harde strijd kon verwachten, en dat ze het gebied maar beter voor enige tijd konden verlaten. Maar door de komst van de Recce's was er gelukkig van strijd geen sprake.

De volgende dag gingen de Canadezen vanuit Loenen niet naar Apeldoorn, maar via Beekbergen en Hoenderloo richting het westen. Veel squadrons hadden de strijd er echter toen al opzitten en werden er voor hen, vanaf Eerbeek tot en met Apeldoorn, overal Canadese legerkampen opgericht. In Loenen waren er kampen bij de Lona, kasteel Ter Horst, de koppen van de spreng en twee bij de waterval,

dus overal waar water voorhanden was.

De Polar Baers zijn verder nog op allerlei plaatsen in Nederland betrokken geweest bij bevrijdingsacties. Zo waren het weer de Recce's die op 19 april de gehele Noordwest-Veluwe onder controle brachten, ze trokken o.a. de stad Utrecht in en zij waren het die als eersten met twee Humbers en vier brenngun carriers Amsterdam binnentrokken. Daar werden ze door de bevolking dolenthousiast ontvangen. Na de bevrijding van Nederland hebben de Polar Bears

nog enige tijd in Duitsland bij het bezettingsleger een taak gehad. Terug in Engeland werd de Divisie in 1947 ontbonden.

Na de oorlog

Doordat de Engelsen al direct na de bevrijding Loenen verlieten en van het grote aantal Canadezen een deel een aantal maanden ter plaatse bleef, was bijna iedereen de Engelsen al snel vergeten. In 1984 kwam daar verandering in, op gang gebracht door de reeds eerder genoemde Humber, waarvan het kanon redelijk intact was gebleven. Reinier Pulle van de Looienboom had het kanon mee naar huis genomen, waar het jaren doelloos in de tuin stond. Zijn zoon Maarten Pulle liep al jaren met de gedachte rond om het kanon in Loenen een plaats te

geven, als herinneringsmonument aan de bevrijding. Maarten, die nog wist dat het de Engelsen waren geweest die Loenen hadden bevrijd, is aan de hand van het embleem op het kanon in de Engelse archieven gaan zoeken wie die bevrijders waren geweest. Knappe prestatie: Maarten ontdekte dat het de Recce's van het Polar Bear Regiment waren geweest! Hij kwam er ook achter dat de Recce's nog een sterke onderlinge band hadden en ieder jaar een reünie in Londen hielden.

In Loenen werd een comité gevormd met Maarten Pulle als voorzitter, die zich inzette voor het oprichten van het monument en het uitnodigen van de Engelsen bij de onthulling hiervan op 14 april 1984. Na het bezoek van de Engelsen aan Loenen is er een warme onderlinge band blijven bestaan

In 1985, 1990 en 1995 zijn er bezoeken aan Loenen geweest..In 1995 kwamen de bevrijders zowel in Loenen als in Eerbeek, en zijn er in beide plaatsen bevrijdingsbanken onthuld. In de loop der jaren reisden ook menigmaal afgevaardigden van Loenen naar de veteranenreünie, die jaarlijks in Londen wordt gehouden. In juni 1998 heeft de Divisie in Croxhall Engeland een eigen "Polar Bear" monument gekregen, de namen Eerbeek en

Loenen staan op het monument vermeld.

Tijdens de onthulling op 7 juni 1998 is er bij mij het idee ontstaan in het jaar 2000 een soortgelijk monument (in de vorm van een ijsbeer) ergens in Eerbeek-Loenen tot stand te brengen. Paul Sanders, de huidige voorzitter van het comité herdenkingsmonument, nam dit idee direct over en met hulp van vrijwilligers uit Eerbeek en Loenen is dit prima gelukt: het monument (een ijsbeertje) heeft een plaats gekregen op de grens van beide dorpen. De onthulling vond plaats op zaterdag 6 mei 2000 in aanwezigheid van de Recce's.

In 2002 is er ter gelegenheid van het feit dat het 60 jaar geleden was dat The Reconnaissance Corps werd opgericht, een reünie gehouden van alle Recce's die bij de verschillende divisies hebben gediend. De jaarlijkse reünie van de Polar Bear Recce's is toen komen te vervallen. We denken dat door de hoge leeftijd van de veteranen dit in de toekomst ook niet meer zal plaatsvinden. Alleen blijven er dan nog individuele contacten over. En wij in Eerbeek en Loenen zullen onze bevrijders nooit vergeten!

Bodemvondst uit de Middeleeuwen

Marianne van Zadelhoff

Het was in de oorlog dat mijn oom, Gerrit Elbertsen, tijdens het aardappelrooien op het land van mijn opa (Coldenhove, Eerbeek) iets zag glinsteren. Hij pakte het op en zag dat het een muntje of iets dergelijks was. Het leek op goud, was klein en erg dun.

Vervolgens is hij naar de Eerbeekse hoofdonderwijzer van de openbare school, meester Grizell, gegaan. Maar ook die kon hem niet veel verder helpen, maar zei: Wel zuinig erop te zijn!

Vervolgens belandde dit muntje in een kluisje bij de bank.

Onlangs kreeg ik de gelegenheid om het te fotograferen. Ik was erg geïnteresseerd, want de vindplaats op Coldenhove is door vererving thans in ons bezit.

Toen ik de afbeelding had, ben ik "internet opgegaan". En ja hoor, het duurde niet lang voordat ik een erop gelijkende munt tegenkwam. Daarbij werd het mij duidelijk dat het gaat om een *gouden florijn*, de voorloper van onze gulden.

Fiorino d'oro

De eerste munt van dit soort werd reeds in 1252 geslagen in Florence. De diameter is 20,5 mm, en het gewicht 3,5 gram goud. Op de voorzijde staat Johannes de Doper, de stadsheilige van Florence, met een nimbus rond het hoofd, een jas van schapehuid en in zijn rechterhand een scepter met een kruis. Op de keerzijde staat een *fiore*=lilie, de bloem uit het stadswapen van Florence. Deze gouden florijn werd door handelaars in heel Europa gebruikt en nagmaakt. Ook in Nederland gebeurde dit. Het maakte niet zoveel uit hoe de florijn eruit zag, als hij maar ongeveer 3,5 gram goud bevatte. De waarde was 65 stuivers, veel geld in die tijd.

Vanaf 1330 werd de florijn ook in Nederland geslagen. Onder andere in Valkenburg en Dordrecht. Daar stond op de voorzijde Johannes de Apostel. Hetgeen te zien is aan de adelaar en de kelk die hij in z'n hand houdt. Dat laatste wijst op een in de bijbel genoemde vergiftigings-

poging. Vermoedelijk is dit ook de munt die op Coldenhove is

Afbeelding van voor- en achterzijde van de munt uit Eerbeek; in werkelijkheid schittert hij van goud!

gevonden. Op heel oude munten staan dikwijls geen jaartallen, waardoor het moeilijker wordt ze te traceren.

Jachtslot Coldenhove

Hoe komt zo'n waardevol, zeldzaam muntje in een aardappelland terecht? Volgens mij is dat gelegen in het feit dat dicht in de buurt van de vindplaats een jachtslot heeft gestaan. De Heren van Gelre hadden in 1294 het jachtrecht op de Veluwe verkregen. Het slot werd gebouwd voor een

jagermeester die het jachtgebied moest beheren en is in bezit

het kasteel in 1701 afgebrand. Door de dood van de koning in 1702, als gevolg van een val van zijn paard, is het nooit herbouwd.

Waarschijnlijk heeft ooit een bewoner of een gast van het kasteel het muntje in de toenmalige tuinen verloren. Ik kan me moeilijk voor stellen dat "Jan met de pet" met gouden munten op zak liep!

Huidige marktwaarde van de gouden florijn is ± € 300,--.

Een spelletje met oude woorden

Corrie de Kool

“Een spelletje....? Het leek meer op een karaktertest, dan op een tiental kennisvragen!”

Dat was één van de reacties op een ludiek element bij de dialezing over Kasteel Ter Horst op de jaarvergadering van De Marke op 23 april van dit jaar. Die avond had iedere aanwezige een blaadje gekregen met daarop tien woorden uit een oude boedelbeschrijving uit 1759. In dat jaar moest de nalatenschap van Olivier Hackfort en zijn vrouw Maria Cornelia van der Borch verdeeld worden onder hun vijf kinderen. Alleen de opsomming van de inboedel besloeg in de (handgeschreven) acte al drieëntwintig bladzijden¹. Daaruit waren tien woorden gekozen voor een spelletje, in de pauze of bij een saaië dia of voor gewoon ertussendoor. “Weet u de betekenis ervan?”.

Slechts een derde van de aanwezigen durfde aan de vragen te beginnen en de excuses om dat niet te doen waren bijna even talrijk als de opengebleven regels. “Véél te moeilijk!” Maar een

doorzetter pakte de volgende dag het Middelnederlandse

Woordenboek en vond toen

alsnog een aantal goede antwoorden.

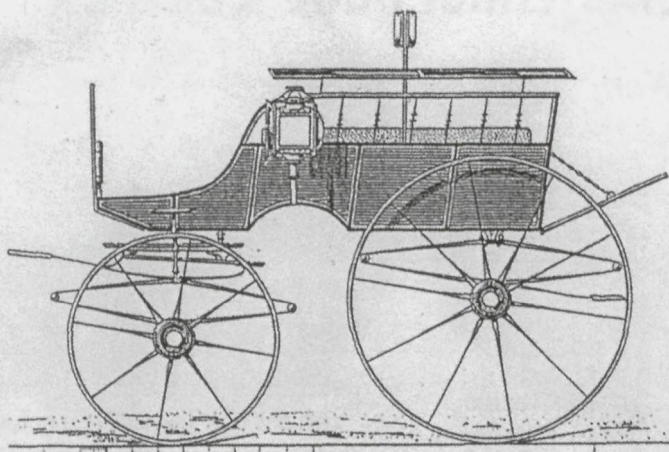
Nieuwsgierigheid, durf om de eerste stap te zetten, doorzettingsvermogen en een beetje fantasie: zij dat niet goede eigenschappen voor een historicus, al of niet amateur? Misschien had de criticus wel een béétje gelijk, en was het vragenspel onbedoeld wat meer op een speelse karaktertest gaan lijken.

De antwoorden

Uit de boedelinventaris waren de volgende tien omschrijvingen gekozen. De paginanummers achter de woorden verwijzen naar de bladzijden in de acte. Eerlijkheidshalve moet gezegd worden, dat, wanneer men weet in welke ruimte een voorwerp aanwezig was, het makkelijker is om naar de betekenis van een omschrijving te gissen. Na de juiste betekenis volgen *cursief* gedrukt enkele gegeven antwoorden. Ze illustreren aardig verschillende denkrichtingen.

1. PARS ("een pars voor
tafelgoedt", p.21) = pers,
strijkijzer

*linnengoed, soort kippen,
weefgetouw, lijsten, ontdoen van
vlees*

Dit is nou een charet!

*delen, - pro toto, deel of lat,
tapijt, boedel, gedeelte,
gedeeltelijk*

2. PEULING (slaapkamers) =
peluw, lang kussen

*kaapstander (= een soort
windas)*

3. RIJFT ('inde keuken', p.28) =
hier: rasp; kan ook een hark zijn;
kloof, grindhark, rafel

4. CASSEROL (onder 'cooper en
tin', p. 29) = een (stoof-)pan met
steel

*ovenshotel, pot,
boedelbeschrijving, onderdeel van
een gevel, kookketel, braadslee*

5. PELLEN (o.a. p.17, 18) =
weefsel, soms met gouddraad,
hier voor gordijnen gebruikt

6. VERKEERBORDT ('in het
saelet', p.17) = spel, variant op
ons 'backgammon', triktrak
*wasbord, dienbord, 't' te
veel, omgangsvorm, vergiet,
wapenbord*

7. BOOJE LAEKENS (p. 15) =
lakens voor de dienstbode/ het
personeel, opgeborgen in een
gewone kast in 'het kleyne
kamertje'

*beddegoed, bovenlakens,
bundel lakens, bajen lappen*

8. TARTON ('in de wijnkelder',
p. 33) = teerton

karnton, deken, teil
9. CHARET ('rijtuig', p. 35) =
rijtuig.

*wijnvat, ledikant, geweer om
te jagen*

10. LEIJSEN ('paardestal', p. 34)

= korte en lange riemen

*Japans servies, lichtkoepel,
lijsten, linzen*

Volgens een medewerker van het Nationaal Rijtuigmuseum in Leek, noemde men een rijtuig waarvan het type niet duidelijk was, maar een *charet*. Het was hem niet bekend dat het woord *charet* zo vroeg (in 1759) in gebruik was en hij vroeg daarom erg geïnteresseerd om de hele boedelbeschrijving.

Vermoedelijk was een *charet* een tweewielig wagentje. Het woord zelf is waarschijnlijk een verbastering van 'chariot'. Via internet is daarover meer informatie te vinden.

Tien woorden verdwenen

Onder degenen die tijdens de jaarvergadering een briefje invulden was Tonny de Gier. Zij wist vier woorden juist en één woord half goed te omschrijven. Daarmee was zij de beste van allen en zal daarom beloond worden met een puzzel van Kasteel Ter Horst.

Tien woorden uit 1759. Dit spelletje illustreert op fraaie wijze hoe levend onze Nederlandse taal is. In tweehonderdvijftig jaar zijn deze tien woorden, die toen gangbaar waren, kennelijk uit ons hedendaags spraakgebruik verdwenen!

Bentheimer palen als afscheiding van grootheerlijkheid Het Loo

Martien Kobussen

De Heerlijkheid Het Loo – ongeveer de huidige gemeente Apeldoorn omvattend – was geen jachtgebied maar een rechtsgebied. Men kan het beschouwen als een klein staatje in de provincie Gelderland, zoals er meer waren, bijv. de aangrenzende heerlijkheid Rosendaal van landrost Lubbert Adolph Torck. De heer van Het Loo, stadhouder Prins Willem IV en na diens dood Prins Willem V oefenden in de heerlijkheid de rechtsmacht uit, zowel in burgerlijke als strafrechtelijke zaken. Omdat Het Loo een "Hoge" heerlijkheid was, mochten er zelfs doodvonnissen uitgesproken worden. De heerlijkheid had ook bemoeienissen met het heffen van belastingen, het onderhoud van wegen en bruggen, de gezondheidszorg en kerkelijke zaken. De stadhouder benoemde tevens de predikanten. De Heer van Het Loo had vanzelfsprekend ook uitgebreid jachtrechten in zijn gebied.

De Staten van Gelderland besloten in 1748 om het Loo tot *heerlijkheid* te verheffen.

Stadhouder Prins Willem IV stelde voor om de grenzen te laten vastleggen door de provinciale landmeter, Willem Leenen. De Gelderse staten besloten dat er een tweede exemplaar van de kaart gemaakt moest worden, dat bewaard diende te blijven bij het Hof te Arnhem. Een eerste grensaanwijzing vond plaats in 1748, een tweede in 1749 en de derde in oktober/november 1750, toen de Staten besloten het gebied uit te breiden.

Landmeter

De grens die hoofdzakelijk bestaande ambts- en markeafscheidingen volgde, werd door opgeworpen grensheuvels (pollen) gemarkeerd. Later zouden er grenspalen geplaatst worden. In 1748 kreeg de landmeter al opdracht om *eikenhouten* palen te plaatsen, maar het had heel wat voeten in aarde voordat er palen geleverd kon worden die aan de gestelde eisen voldeden.

Langs de grens van de gemeente Apeldoorn, werden in 1751

*Een foto van een van de grenspalen bij de
buurtschap De Kar bij Klarenbeek*

ongeveer 150 palen geplaatst, alle
voorzien van een geschilderd
wapen van de

stadhouder. De palen waren van
slechte kwaliteit, want al in 1757
vielen de eerste palen om en in
1775 moesten er enkele geheel
vervangen worden. Intussen
waren de palen wel opnieuw
geschilderd en het wapen
vervangen door H met daaronder
LOO. De afmetingen waren: 15
voet lengte, 10 à 12 duim dikte in

het vierkant.

In 1793 bleken de grenstekens
zodanig in verval te zijn geraakt,
dat de Nassause Domeinraad
besloot tot geleidelijke
vervanging van alle houten
grenspalen door Bentheimer
stenen. De eerste 26 werden in
1794 in de grenssector tussen

Teuge, Klarenbeek en Loenen geplaatst. Enkele staan er nog.

Omwenteling

Als gevolg van de omwenteling van 1795, toen de heerlijkheid verviel en het gebied weer een ambt werd, kwam er een tweede bestelde serie van 24 grenspalen nooit op zijn plaats. Er is zelfs overwogen om alle grenspalen van de vervallen verklaarde heerlijkheid te verwijderen. Dat er nog enige palen te vinden zijn in het landschap, is te danken aan bezwaren vanuit Apeldoorn tegen de vernieling. Alleen werd het opschrift op de houten palen gewijzigd. Helaas is er van de houten palen geen enkele bewaard gebleven.

De *stenen* Bentheimer palen met daarin de letters LOO en de nummers 1 tot 26 gehakt, zijn er gelukkig nog wel. Enkele staan er nu nog en de andere zijn omgevallen of verdwenen. Dat er nog grenspalen bewaard zijn gebleven, is te danken aan het idee van het Apeldoorns Ambtsbestuur uit 1795. Het Historisch Museum *Marialust* te Apeldoorn bewaart het 90 centimeter lange bovineinde van een van

deze palen, waarop met enige moeite LOO en daaronder 14 te lezen valt. Dankzij de speurzin van R. Hardonk, die in 1956 het palenbestand inventariseerde van de voormalige heerlijkheid, kan herleid worden waar paal nummer 14 stond.

De laatste van de 26 grenspalen die vanaf Teuge in 1794 is geplaatst, staat nabij de Loenense Molenbeek bij boerderij Het Goirle. Hier komen drie gemeenten tezamen. De gemeenten Brummen, Voorst en Apeldoorn grenzen hier aan elkaar. Een klein deel van de Bentheimerpaal, die eerst ruim twee meter hoog was, is nu nog maar ongeveer een halve meter en is te zien tussen vele eenden.

Verder zuidwaarts, waar Het Loo grensde aan de heerlijkheid Rosendaal, werden geen palen geplaatst, maar kwam er een ringallee met duidelijk herkenbare 'grenspollen'. Aan de Rosendaalse Ringallee is nog het restant te vinden van de paal van deze heerlijkheid.

Discussie over de boerderijnaam "Geseker"

In het vorig nummer werd van meerdere zijden een poging gedaan een verklaring te vinden voor de oude boerderijnaam *Geseker*, Vosstraat 20 tussen Oeken en Hall. De meest voor de hand liggende exegese: Geseker zou gewoon een verbasterde meisjesnaam zijn, afkomstig van *Geeske*. Gerrit Schutten (zie verderop) heeft een iets andere visie hierop, maar eerst nog een rechtzetting van de mededeling van Marta Beker dat het nabij de boerderij gelegen oerbosje eigendom zou zijn van Natuur

monumenten. Nee, zegt Jan Holtslag, de boer van Geseker, dat is al sinds 1983 in mijn bezit. Ziezo, nu de zaak waar het om draait, het ingekomen stuk van:

Gerrit J. Schutten,

De naam Geseker boeit. Toch zijn de conclusies van PW voor mij niet bevredigend. Daarom doe ik de volgende suggestie. In het noordoosten van Nederland kunnen we vier plaatsnamen vinden die eindigen op **-eker**, namelijk Franeker, Bronneger (ooit *Bronminchem*), Lonneker en Geseker.

Bronneger (bij Borger, Drenthe) is dus een **inga-heim**-naam. Inga betekent "die lui van ..." en heim betekent huis, dus het huis van de lui van ... Inga-heim-namen komen in België en Nederland heel veel voor en ook in Engeland en het westelijk deel van Duitsland. Men neemt aan dat ze zijn ontstaan in de Merovingische/Karolingische tijd. Andere namen die in die tijd zijn ontstaan zijn de **-laar**-namen, zoals het Hammeler.

Voorbeelden van **-inga-heim**-namen zijn namen eindigend op **-inchem** of **-ekom** zoals Doetinchem of Deutekom, **-enheim** zoals Leuvenheim, of **-um** zoals Deelsom. "Leuve" is mogelijk een persoonsnaam, Lubbert of zo. De **-inga**-uitgang komt in Oost-Nederland ook veel voor bij boerderijnamen, namelijk als **-ink**. Vele van deze boerderijnamen worden in de 10e eeuw al genoemd.

Franeker kan ooit Froninghem hebben geheten. Hier lag in de 9e eeuw een vronhoeve, dus het huis van de lui van de vronhoeve. Vaak wordt Franeker herleid tot vronakker, maar **-akker**-namen komen in Noord-Nederland niet voor, wel heel veel **-heim**-namen eindigend op **-um**. Van Lonneker is helaas geen middeleeuwse schrijfwijze bekend met **-hem** aan het eind. *Mijn suggestie is dus dat Geseker ooit Geesinghem zou hebben geheten.* De stam Gees is vermoedelijk een persoonsnaam. Echter de basis voor deze suggestie blijft erg smal.

Deze basis zou verbreed kunnen worden door te wijzen op de hoeve Geesenkamp ten noorden van Dedemsvaart aan de Reest. In Twente komt de uitgang **-enkamp** meerdere malen voor, zoals Brecklenkamp (ooit *Brakkinghem*) en Mekenkamp (ooit *Mekinchem*). Emlichheim wordt in dialect uitgesproken als Emmelkamp. Ook Geesenkamp kan men dus herleiden op Geesinghem.

Paard zette kroonrad in werking

Aan de vorm van het bijgebouw van sommige boerderijen kun je zien dat hier vroeger iets bijzonders gebeurde. Immers, een *ronde* buitenmuur komt normaal niet voor.

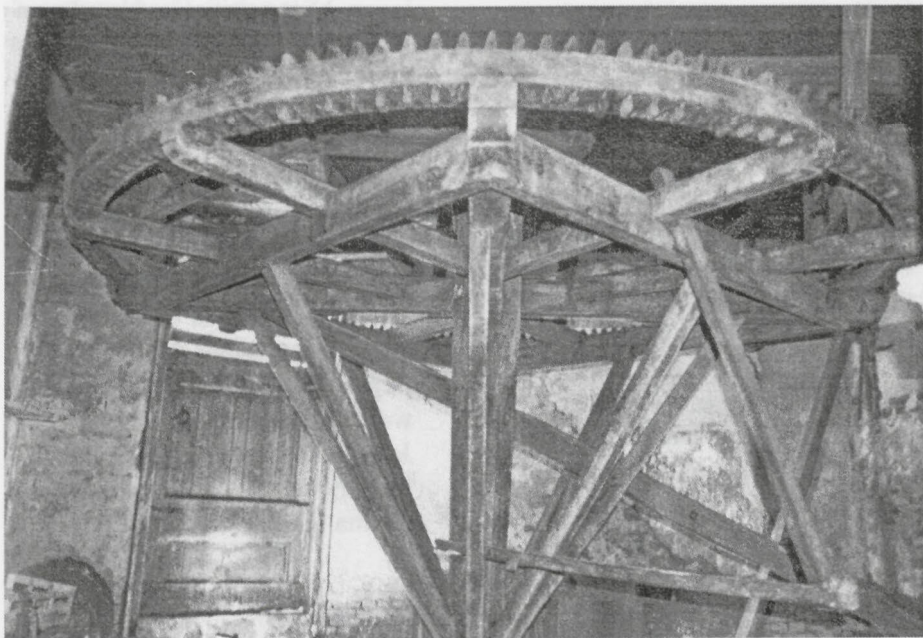
Tredmolen voor paard

Achter die muur, binnen in het gebouwtje, bevond zich een *tredmolen*; een paard liep er constant in een rondje, een balk trekkend die op zijn beurt een *kroonrad* in werking stelde; zie foto. Als paard gebruikte men hiervoor een speciaal type, een kleine Belg. Tot 1929 was op

boerderij het Voorste Kraaienest in Brummen zo'n tredmolen nog in werking. Er werd mee gekarnd, graan gedorst, graan gemalen en stro gehakseld. Een schitterende vorm van vroege mechanisatie, waaraan een einde kwam toen ook op boerderijen de elektrische stroom zijn intrede deed. Voor zover mij bekend waren er in Brummen nog twee van dergelijke tredmolens in gebruik, namelijk op de boerderijen van Jaap Schoonman en van Heimerich Brouwer.

De in 1920 geboren Gerrit

Kroonrad, door een paard aangedreven

Kort bij de IJssel ligt boerderij het Voorste Kraaiennest, waar aan het ronde middengedeelte nog te zien valt dat in dit bedrijfs gedeelte vroeger een kroonrad functioneerde. De boerderij heeft zijn agrarische bestemming verloren; Henk en Marrit Brummelman gaan verhuizen. Het is daar natuurgebied geworden

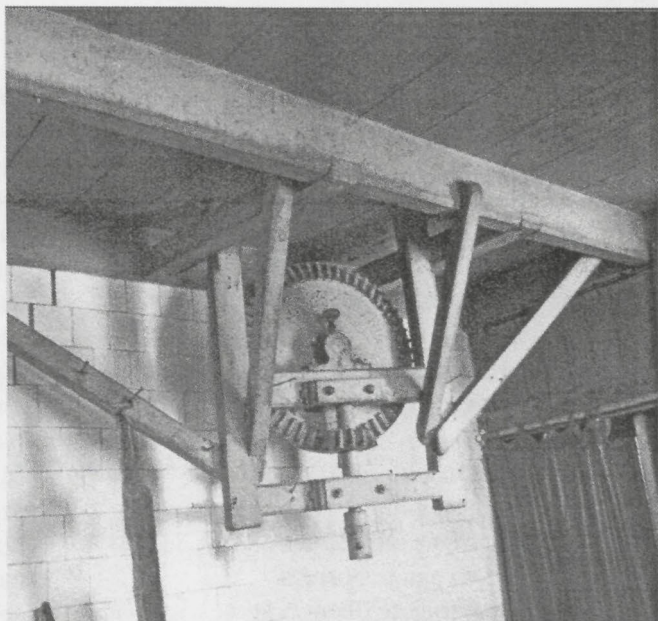
Breukink heeft dat proces als kind nog meegemaakt. "Het Voorste Kraaiennest" is al een hele oude boerderij, de tredmolen werd veel later gebouwd, ik denk omstreeks 1850. Voor het karnen van melk werd de installatie een paar keer per week gebruikt, maar dat was voor mijn tijd, want het karnen hield op toen de melk aan de fabriek geleverd kon worden, misschien al honderd jaar geleden. Ik heb wél meegedaan aan het dorsen, het stro kort snijden enz. Als jongen moest ik

daartoe achter het paard aan lopen. Niet zo'n leuke klus, hoor! Het dier moest er behoorlijk aan trekken. Als er veel werk was, meer dan zeg anderhalf uur, dan werd het dier moe en moest het worden vervangen. Nee, de betreffende menselijke begeleider moest er wél bijblijven, want als hij wegliep stond het paard stil! Het kroonrad dreef een as aan, die in een nevenliggende ruimte een riem aandreef voor de karn of welke andere activiteit ook. Jongenswerk was dat, blij dat er in 1929 een eind aan kwam! Kort daarna is het kroonrad afgebroken

en de ruimte vrijgemaakt voor andere activiteiten”.

Jammer, want een *kroonrad* is zo iets ingenieus, waard om in een museum te staan. In die dagen werd er brandhout van gemaakt!. Na lang zoeken heb ik, in Welsum, een boerderij gevonden waar het oude kroonrad *niet* is afgebroken, maar er nog gewoon doelloos bijstaat. Heerlijk! De boerderij heeft allang zijn agrarische functie verloren. Heerlijk rommelig en ouderwets.

In heel Nederland kwamen die tredmolens voor, in Friesland voor het karnen vanaf de 17e eeuw. Elders voor het dorsen en voor het hakselen van stro of ander veevoer. Er werden lang niet altijd van die ronde huisjes voor gebouwd, vaak liep het paard gewoon buiten of op de deel. In

Bovenin de melkkamer kwam de aandrijf-as terecht, die op zijn beurt de eronderstaande karn in werking stelde. De karn zelf vind je op geen enkele boerderij jmeer terug

Hall, zie artikel in a.s Marke, trof ik een *rosmolen* aan: een totaal andere constructie, maar eveneens ontworpen op de kracht van een rondlopend paard.
PW

Oproep aan de lezer

Elke lezer van De Marke kan zijn vereniging een dienst bewijzen, door het blad ook aan vrienden en kennissen voor te leggen! Met de vraag: wil ook jij lid worden? De ervaring is dat, als de mensen eenmaal kennis hebben gemaakt met ons ledenblad, ze best graag lid willen worden. De voordelen ervan zijn:

- Interessante artikelen uit je eigen gebied. Het is een stimulans om zelf iets (meer) aan historisch onderzoek te doen in je eigen dorp of regio. En er eventueel zelf een stukje over te schrijven!
- Het lidmaatschap kost slechts € 14 per jaar. Aanmelding bij secretaris Clara Uenk, Eerbeek; tel. 0313-652 553.
- Behalve tweemaal per jaar dit mooie blad, kent De Marke nog vele andere activiteiten, vooral de lezingen. Gemiddeld wel acht avonden per jaar, in een van de plaatsen van ons werkgebied.

- Een aantal keren per jaar stuurt de secretaris een bulletin aan alle leden, met daarin, behalve een aankondiging van de a.s.lezing, een lijstje van aangeschafte boeken, die de leden gratis uit de eigen bibliotheek kunnen lenen.
- Nóg meer leuks aan De Marke: twee keer per jaar organiseert deze club een boeiende EXCURSIE, meestal per bus. Resp. een hele dag en een halve dag. Soms is de animo zo groot, dat er een "stop" zit op het aantal deelnemers.

De conclusie kan duidelijk zijn: direct na lezing van dit blad het aan anderen doorgeven en hen wijzen op de aangename gevolgen van het lidmaatschap van De Marke! PW

